

15. Illusie-onderzoek

Socratisch Café

Mensen vinden wat ze vinden heel gewoon. Daarom vinden ze het. Filosofie is het onderzoek naar de grond voor wat we vinden. Het kan immers een illusie zijn.

We vinden het gemakkelijk om zulke illusies bij anderen aan te wijzen. Maar hoe zit het bij onszelf? Heeft ieder van ons niet zijn eigen illusies die hij koestert?

Nietzsche is de grootmeester van het illusie-onderzoek. Zijn boek 'Afgodenschemering. Of hoe men met de hamer filosofeert' (1889) is er een demonstratie van. Nietzsche doet dit onderzoek alleen. Wij raden aan het gezamenlijk te doen, in een kleine groep (niet meer dan ca. 8 deelnemers).

Stappen

1. Ga bij jezelf na welke opvatting je enerzijds dierbaar is, maar anderzijds een illusie zou kunnen (blijken) te zijn. Een aanwijzing daarvoor is de herinnering aan een moment waarop je tegen jezelf zei: 'Maar is dat wel zo?'
Voorbeelden: 'Mijn bevoegdheid is bepalend voor de onderwijsvernieuwing in mijn school', zegt een schooldirecteur. 'Je moet altijd met mensen in gesprek blijven', zegt iemand over de ruzie met zijn bureaus.
2. Wissel de gekozen opvattingen uit en laat ieder een korte toelichting geven. Kies er één uit voor een gezamenlijk onderzoek door de groep.
3. Kijk of de formulering van de opvatting moet worden aangescherpt. Maak haar zo scherp dat het loont om haar te onderzoeken, te demonteren en zo nodig te bestrijden.
4. Vergroot de opvatting eens uit, tot een universele leefregel. Hoe luidt hij dan?
5. Wat staat er op het spel? Wat dreigt er door het geloof in deze opvatting verloren te gaan? Wat verdwijnt van de kaart? Wat wordt er opgeofferd?
6. Wat is het perspectief, het blikveld van waaruit deze opvatting vertrekt? Wat is de vooringenomenheid die in deze perspectiefkeuze zit?
7. Waaraan mag volgens deze opvatting niet worden getwijfeld? Welke 'leugen' staat buiten kijf, omdat hij 'levensnoodzakelijk' is?
8. Kijk ook eens naar de volgende vragen. Welke fixatie zit in deze opvatting? Welke verandering of veranderlijkheid in de wereld wordt ontkend? Wat mag niet worden vernieuwd? Welke oude waarden moeten behouden blijven?
9. Welk praktisch (levens-)experiment kan worden ondernomen om aan te tonen dat de opvatting een illusie is?
10. Wat is je conclusie: voel je je door dit onderzoek gesterkt in de opvatting? Of zijn delen ervan een illusie gebleken?

Tijd: anderhalf tot drie uur.

Aantal deelnemers: vier tot zeven

Literatuur: Friedrich Nietzsche, *Afgodenschemering. Of hoe men met de hamer filosofeert*. Arbeiderspers, Amsterdam 1997. Nietzsche, *Waarheid en cultuur*. Boom Amsterdam 2003.